

**BASLAWISH KLASS ANA TILI SABAQLARINDA ZAMANAGÓY OQIW
QURALLARI HÁM TARQATPA MATERIALLAR TIYKARINDA OQITIWDIŃ
AYRIQSHA USILLARI.**

Yegenmuradova Nurgo‘zel Annamurat qızı

Nukus innovatsiyalıq Instituti

Baslawish tálim baǵdarı 3-kurs student.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13789664>

Anotatsiya. Bul maqalada baslawish klass ana tili sabaqlarında zamanagóy oqiw qurallari hám tarqatpa materiallar tiykarında oqıtwdıń ayırıqsha usillari haqqında sóz etilgen.

Gilt sózler: baslawish klass, sabaq, Interaktiv, elektron sensor ekran.

Sensorlı elektron doska markerler járdeminde hár túrlı paydalanıwshı interfeysin shaqırıp alatuǵın, kólem tárepinen úlken bolǵan sensor ekran bolıp tabıladı. Olar klassik prezentaciyalarda joqarı texnologiyalar múmkinshilikleri menen birgelikte, barlıq múmkinshiliklerden paydalanıwǵa sharayat jaratadı. Interaktiv elektron doskalarǵa jalǵanǵan multimedia -proyektorlar multimedialı ortalıqta islew ushin, informaciyalardı internet arqalı, magnitofon, kom-pyuter, DvD-disklar, flesh yad yamasa videokameralar menen prezentaciya tipida kórsetiw ushin sharayat jaratadı.

Interaktiv elektron doskalarda jazılǵan barlıq informaciyalar izbe-izligin kompyuterde kórsetiw ushin baǵdarlamalıq támiynatlarda múmkinshilikler islep shıǵılǵan bolıp, bunday kórsetisler de tuwrı, da teris halda ámelge asırılıwı múmkin.

Interaktiv doska zamanagóy kompyuter texnologiyalarınıń taǵı bir jetiskenligi sonnan ibarat, internet sistemasınan erkin paydalanıwshılıǵı bolsa ekinshiden videokonfrensiyalarnı ápiwayı markerli doskalardaǵı maǵlıwmatlardı interaktiv doskalar menen baylanıstıru alıwlıǵında bolıp tabıladı. SMART texnologiyası tiykarında islep shıǵarılıp atırǵan interaktiv doskalar tómendegi qolaylıqlardı paydalanıwshılardıǵa inám etpekte. Yaǵniy eki qabatlı setkaǵa iye bolǵan joqarı suwretlerdi úlken 33 ekran kórinisinde kórsete alatuǵın, ekran boylap noqatlar sanı 2000*2000 kórinisinde jaylastırılǵan bolıp bul kórsetilip atırǵan suwrettiń barlıq múmkinshiliklerin kórsetip beredi. Interaktiv doskalar óz gezeginde eki túrlı kóriniste islep shıǵarıladı : tuwrı hám teris proeksiyalı. Interaktiv doskalardıń aqirgi variantları joybarı proeksion televizor kórinisinde islep shıǵılǵan bolıp bunda proektorlar doskanıń arqa tárepinde jaylasqan boladı, bul bolsa túsindiriw jumısların alıp baratuǵındıń kózine nur túsıwden saqlaydı. Arnawlı baǵdarlamalar tiykarında fayllar óshirilip, keyininen albom kórinisinde maǵlıwmatlardıń

saqlanıwın ámelge asıradı. Bunnan tısqarı paydalanıwshılar tárepinen tayarlanğan materiallar yamasa súwretler aldınan kórsetiw qásiyetleri bar. Doskanıń tómeni bóleginde jaylasqan tuymelerden birin basıw ornına, klaviatura járdeminde kerekli súwretlerdi shaqırıp alıw múmkin boladı, virtual jaǵdayda jaylasqan tuymeler járdeminde tekstler jazıw múmkinshiligi de bar. Mına nárseni ayırıqsha atap ótiw kerekki interaktiv doskanıń islew sistemasın, kompyuter aldınan biliwi kerek, óytkeni sonda suwret doskanıń qaysı jayına jóneltiriliwi hám sol noqattan suwretti uzatıwdı mu'ltiproektor járdeminde ámelge asıradı. Interaktiv doskalar tiykarınan úsh túrdegi reńler menen islew ushın mólsherlengen bolıp, paydalanıwshı nur taralayotqan noqatqa reń belgisiniń qandayda birsin ornatiwı menen doska sol reńde suwretlerdi kórsetip beredi.

Interaktiv elektron doskalar

Elektron interaktiv doska (Interactive whiteboard) bul-tálim beriwdiń zamanagóy quralı bolıp, kompyuter hám proektordan ibarat kompleks quramında isleydi. Bul qurallar arqalı jańa pedagogik usılları : “tarmaqlar”, “blits-oyın”, “intervyu”,- grafiklı organazeyler, slaytlar, video - tarmaqlardan paydalanıw múmkin.

Bilimlendiriw tarawındaǵı qollanıw atırǵan aldınǵı informaciya texnologiyalarınıń túpkilliklilerinen biri — interaktiv elektron doskaları esaplanadı. Bul káramat doskalar zamanagóy texnologiyalar rawajlanıwınıń eń joqarı shıńlarınan esaplanadı. Olar ápiwayı markerli doskalar sıyaqlı kóriniske iye bolıp, olarda jazılıp atırǵan hár bir tekst, grafik kórinis, sızılma, keste sıyaqlılar minutalarda tez kompyuter ekranında payda boladı. elektron doskalardıń tiykarǵı abzallıqları tómendegiler:

maǵlıwmattı redaktorlaw kóleminiń keńligi;

nátiyjelerden nusqa alıw, elektron pochta arqalı jiberiw, saqlaw múmkinshilikleriniń bar ekenligi;

tekst, dawıs, animatsiya, grafikaldan birgelikte paydalanıw múmkinshiliginiń keńligi;

virtual auditoriya jaratıw múmkinshiliginde kórinetuǵın boladı.

Biydan nanıń bolmasa da, biyday sóziń bolsın. Mazalı sózge qulaq sharshamas. Awqat mazası ózinde, Adam ádebi - sózinde.

Mekteplerde keleshek áwlad miyrasxorların tárbiyalawǵa jóneltirilgen múmkinshilikler óz gezeginde, pedagog xızmetkerlerden sapalı tálim-tárbiya beriwdi, oqıwshı jaslardan bolsa puqta bilim alıwdı talap etedi. Bul óz gezeginde hár bir oqıtıwshı moynına jáne de joqarı juwapkershilik hám wazıypalardı júkleydi.

Baslawısh tálim tálim-tárbiyanıń tiykarı bolıp tabıladı. Tiykar qanshellilik bekkem bolsa jay sonshalıq shıdamlı bolǵanı sıyaqlı, jetiliske baslawısh tálim alǵan oqıwshılar joqarı klaslarda

hám tálimdiń keyingi basqıshlarında hesh qıynalmastan jáne de joqarı nátiyjelerge erise aladı. Sol sebepli baslawısh klass oqıtıwshıları oqıwshılar sawatın shıǵarıwda, olarǵa bekkem bilim beriw hám olarda zárúrli kónlikpe hám ilmiy tájriybelerdi qáleplestiriwde barlıq múmkinshiliklerdi jumısqa salıwları, dáslepki tálim-tárbiya processin sapalı aparıwı kerek bolıp tabıladı. Bul wazıypa hár bir oqıtıwshı moynına úlken juwapkershilik júkleydi jáne bul juwapkershilikti tolıqqonlisezim etken halda miynet qılıw bolsa dóretiwshilik, izertlew, aldınǵı hám innovciyalıq texnologiyalardı, aldınǵı jumıs tájiriyelerin, nátiyjeli didaktik materiallardı oqıtıw processinde uqıp menen qollaw iskerligi jatadı.

Baslawısh klass oqıtıwshılarınıń ana tili sabaqlarında oqıwshılardıń sawatlı adamlıǵın asırıwında eń qolay hám zamanagóy usıllardan biri-sabaq processinde multimedia sabaqlarınan paydalanıw, oqıwshılarda unamlı oqıw motivların payda etiwshi aldınan baǵdarlamalastırılıp disklerǵa jazılǵan oqıw tapsırmaları járdeminde awızsha hám jazba Tekstler jaratılıwma mólsherlengen kommunikativ modullar tiykarında islew bolıp tabıladı.

Baslawısh klass ana tili sabaqlarında sóz soǵıw, gáp dúziw hám tekst jaratılıwına mólsherlengen kommunikativ modullar oqıwshılardı anıq, jedel pikirlewge, aqırǵı maqset tárepke umtıwǵa, kerek bolsa óz pikirin qorǵaw hám tastıyq etiwge uyretdi, óz sóylewiy sheberligin ǵárezsiz rawajlandırıw ushın múmkinshilik jaratadı. Usı pikirlerdiń rawajlanıwı ushın múmkinshilik jaratıw bolsa, taǵı hám taǵı oqıtıwshına, onıń pedagogikalıq uqıpına, zamanagóy texnika quralların túsiniwi jáne onı úyrenilip atırǵan tema sheńberinde nátiyjeli ámelde qollanıw eta biliwine baylanıslı.

Bul baslawısh klaslarda, ásirese zárúrli. Informaciya — kommunikatsion texnologiyaları barlıq tarawlar qatarı tálim sistemasına da Izbe-izlik menen kirip kelip atır. Atap aytqanda, informaciyalastırılǵan multimedialı tálim texnologiyaların baslawısh tálimge engiziw arqalı ótiletuǵın pánler mazmunın oqıwshılar sanasına to' liq hám jetiliskeń túrde sıńırıw, innovciyalıq qurallar menen tanıstırıw zárúrli áhmiyetke iye. Bunnan tısqari baslawısh tálimde multimedia qurallarından nátiyjeli paydalanıwdıń ayırıqsha abzallıqları da bar.

Olardı tómendegishe ańlatıw múmkin:

- tálimde kórgezelilik eń tiykarǵı orınlardan birin iyeleydi;
- oqıwshın izertlewge odaydı;
- oqıwshı tálim procesin bir waqtınıńızinde kóredi, onı esitedi, oqıwshılarda keńlew kólemdegi hám úlkenlew kólem degi materiallardı tezirek jetkezip beriledi;
- oqıwshı oylawın aktivlestiredi;
- oqıwshı iskerliginiń unamlı motivın payda etedi;

- shınıǵıwlardı janlı hám baylanıslı tárzde aparıwǵa múmkinshilik tuwıladı;
- tálim mazmunına tiyisli materiallardı kompyuter yadında saqlap olardı
- oqıwshılardıǵa qálegen waqıtta jetkiziw múmkinshiligi boladı;
- óz-ózin kórsetiw múmkinshiligin beredi, tálim mazmunın jaqtılandırıwde animatsiyalardan paydalanıwdıń keń múmkinshilikleri jaratıladı.

Sonıń menen birge, mektepge shekem tálim mákemelerinde tárbiyalanıwshılardıń hám oqıwshı -jaslardıń ruwxıy tárbiyası eń aktual máselelerden biri bolıp, sol arqalı jámiyet ruwxıyılıqın qalıplestiriwge erisiw múmkin. Sonıń menen birge, baslawısh tálimde informaciya-kommunikaciyalıq qurallarından paydalanıw processinde oqıwshı -jaslardıń ideologiyalıq immunitetin qalıplestirip, onı bekkemlenip barıw kerek. Oqıwshılar ruwxıyılıqın qalıplestiriwdıń multimedialı tálim texnologiyaların islep shıǵıw hám odan ámeliyatda keń paydalanıwǵa erisiw.

Sonıń menen birge, multimedia usılı tálim natıyjeliliginiń asırıwda tómendegi bilimlendiriwge tiyisli hám tárbiyalıq artıqmaslıqlardıǵa iye: informaciyanıń túrli-tumanlıǵı: tekst, taxta, bezew, sóylew, muzıka, videofilmlardan úzindiler, telekadrlar, animatsiyalardan paydalanıwǵa eriwiladi; “Insan — kompyuter” interaktiv baylanıstıń jańa dárejesi talay keń boladı hám odan hár tárepleme informaciyalardı aladı; oqıwshılardıǵa tálim alıwda dóretiwshilik munasábeti oyatadı jáne bul óz gezeginde olardıǵa isenimdi qalıplestiredi; oqıwshılar oylawın aktivlestiredi; oqıw iskerliginiń unamlı motivın payda etedi; óz-ózin kórsetiw imkaniyatın beredi; túrli pikir hám oy-pikirlerge dıqqattı tartıwdı úyrenedi; jańa oy-óristi bildiriwge hám ózlestiriwge ruhan tayın boladı. Búgingi kún oqıwshısı, olardıń árman -umtılıwı, qızıǵıwshılıqları arasında da úlken parq bar. Sonnan kelip shıǵıp búgingi kún oqıtıwshı tekǵana mámleketimizde, bálki dúnya kóleminde júz berip atırǵan jańalıqlardan waqtında xabarlı bolıwı, óz tarawına tiyisli zárúr ilimiy jańalıqlardı miynet iskerligine qollanıw etiwi, tek sabaqlıqqa súyene otirip qalmastan, tema kólemin oqıwshılardıǵa anglata biliwi, óz ústinde tinmay izertlewi, ózinde bar bilimlerdi jáne de keńeytiriw barıwı kerek. Oyshıllarımız aytqanı sıyaqlı : «Oqıtıw — eki ese oqıw bolıp esaplanadı».

Sonday eken, hár bir oqıtıwshı -tárbiyashı bul úgitǵa ámel eter eken, hesh kem bolmaydı. Eń úlken parq bolsa házirgi kún oqıtıwshınıń jumıs iskerligi innovciyalıq informaciya texnologiya dúnyası, aldınǵı pedagogikalıq texnologiyalardan nátiyjeli paydalanıw, jáhán jámiyetshiliginde óz ornı bar ekenliginde. Oqıtıwshılıq kásipiniń qatar juwapkershiliklerin sanap ótiw múmkin. Biz oqıtıwshılar jetkinshek sanasına forma beretuǵın, olardı joqarı tekshelerge alıp shıǵıwshı dańqlı kásip iyeleri ekenligimizni da umıtpawımız kerek. Ana tili hám ádebiyat páni oqıtıwshı hár bir insan ushın turmısqanda biliwi shárt esaplangan tuwrı sóylew, kórkem oqıw, óz pikiriniń gárezsiz bildire alıw, awızsha hám jazba sóylew hám de sawatlılıqtıń múmkinshiligi barınsha joqarı dárejesin

iyelwlerinde Kópir wazıypasın atqaradı. Oqıwshılar ruwxılıqın qálıplestiriwde pedagogikalıq faktorlardı da kóplegen tapsa boladı. Olar tálim mazmunın jańa sapa basqışına kóteriwge bekkem didaktik tiykar bóle aladı hám olardı tálim mazmunına ustalıq menen kirgiziw bolsa, ayriqsha innovciyalıq process bolıp, bunda oqıtıwshınan joqarı pedagogikalıq uqıp talap etiledi.

REFERENCES

1. Djaylavov A. Ta'lim sohasida interaktiv davlat xizmatlaridan foydalanish texnologiyalari (malaka oshirish kurslari tinglovchilari uchun uslubiy qo'llanma).-A.Avloniy nomidagi XTXQTMOMI,2016.
2. Ishmuhamedov R.J, Yuldashev M.A, "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogic texnologiyalar".T.: "Nihol",2013.
3. Pirniyazova A., Pirniyazov Q., Bekniyazov Q. Baslawısh klaslarda ana tilin oqıtıw metodikası–T.: "Sano-standart" 2018, 239-bet.
4. Utemuratov B.Q. Baslawısh klaslarda ana tilin oqıtıw metodları Nókis, Qaraqalpaqstan, 2017 jıl, 55 bet.